

Otto Graf Lambsdorff

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - Η ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΛΥΣΗ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Φιλελεύθερο Φόρουμ asbl με την υποστήριξη του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών (ΚΕΦΙΜ). Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν ευθύνεται για το περιεχόμενο της έκδοσης. Απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν την έκδοση ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στους συγγραφείς. Δεν αντικατοπτρίζουν αναγκαστικά τις απόψεις του Ευρωπαϊκού Φιλελεύθερου Φόρουμ asbl.

Published by the European Liberal Forum asbl with the support of Liberty Forum of Greece. Funded by the European Parliament. The European Parliament is not responsible for the content of the publication. The views expressed in this publication are those of the authors alone. They do not necessarily reflect the views of the European Liberal Forum asbl.

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Friedrich Naumann, που μας επέτρεψε τη μετάφραση από το αρχικό κείμενο.

We wish to thank the Friedrich Naumann Foundation for Freedom, for the permission to translate the original publication.

Ελευθερία - η καλύτερη λύση στο πρόβλημα της φτώχειας

«Υπάρχει μια βαθειά ριζωμένη και σχεδόν οικουμενική άρνηση, για την κατανόηση των βασικών οικονομικών αρχών που διέπουν την δημιουργία του πλούτου» (P.J. O'Rourke)

Η πρόκληση της φτώχειας

Η μαζική φτώχεια εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση για την παγκόσμια κοινότητα. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το 1998, 1,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας, δηλαδή με εισόδημα λιγότερο από 1 \$ την ημέρα, σχεδόν οι μισοί από αυτούς στη Νότια Ασία. Παρόλο που η φτώχεια έχει μειωθεί κάπως, παραμένει η μεγαλύτερη πρόκληση για την ανθρωπότητα.

Οι συνέπειες της φτώχειας είναι τόσο ολέθριες, που αξίζει να τις επαναλάβουμε: Πρώτα απ' όλα, η φτώχεια έχει ένα συντριπτικό αποτέλεσμα κατά της ανθρώπινης υπόστασης. Επιφέρει καθημερινή δυστυχία μέσα από την πείνα, και μέσα από την διαρκή απογοήτευση, ακόμη και για τις πιο απλές προσδοκίες. Προσδίδει σκληρότητα στην ανθρώπινη συμπεριφορά, τόσο μέσω της ώθησης κάποιων φτωχών ανθρώπων προς τη βία, όσο και μέσα από την δηλητηρίαση των ανθρώπινων σχέσεων, ειδικά μέσα στην οικογένεια. Η φτώχεια είναι ένας σημαντικός παράγοντας στη βία κατά των γυναικών. Όταν η ζωή των φτωχών ανθρώπων βελτιώνεται, μία από τις πιο αξιοσημείωτες αλλαγές που αναφέρουν οι γυναίκες στα χωριά της Νότιας Ασίας, είναι η μεγαλύτερη αρμονία στην οικογένεια, δηλαδή λιγότερη ενδοοικογενειακή βία.

Η φτώχεια δεν επιτρέπει στους φτωχούς ανθρώπους να αξιοποιήσουν το έμφυτο δυναμικό τους. Χωρίς πρόσβαση στην εκπαίδευση, οι φτωχοί άνθρωποι περιορίζονται σοβαρά, στην ανάπτυξη των ταλέντων τους, στην ικανότητά τους, και στην παραγωγικότητά τους. Σε μια εποχή, που λέγονται τόσα πολλά και μεγάλα λόγια για τη σημασία της εκπαίδευσης και της ανάπτυξης των ανθρώπινων πόρων, τα δισεκατομμύρια των αποκλεισμένων ανθρώπων από αυτές τις ευκαιρίες, αντιπροσωπεύουν μια σπατάλη ανθρώπινου δυναμικού σε μαζική κλίμακα, για τα άτομα, αλλά και για την κοινωνία στο σύνολό της. Πολλοί άνθρωποι δεν συνειδητοποιούν την σημασία αυτού του γεγονότος. Αντ' αυτού, ενοχλούνται από τον υπερπληθυσμό, και πιστεύουν ότι αυτό είναι το βασικό πρόβλημα. Η μαζική φτώχεια γίνεται έτσι υπαιτιότητα των φτωχών - μια πραγματικά κυνική προσέγγιση, και σε μεγάλη αντίθεση τόσο με την ιστορική εμπειρία, όσο και με την οικονομική θεωρία. Καμία πλούσια χώρα δεν έχει γίνει φτωχή λόγω της αύξησης των γεννήσεων, και η οικονομική ανάπτυξη πάντα συνδέεται με πυκνοκατοικημένες πόλεις, όχι με αραιά κατοικημένες αγροτικές περιοχές. Η οικονομική θεωρία μας διδάσκει, ότι η παραγωγή και η διανομή του εθνικού εισοδήματος είναι μια δυναμική διαδικασία, που εξαρτάται από πολλές μεταβλητές, εκ των οποίων το μέγεθος του πληθυσμού είναι μόνο μία, και που πραγματικά έχει θετική επίδραση, αν δεχθεί κανείς ότι κάθε άτομο έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Μόνο στις κοινωνίες που έχουν δημιουργήσει δυσλειτουργικά συστήματα, που παράγουν στασιμότητα αντί για δυναμισμό, και στις οποίες δεν επιτρέπεται στους ανθρώπους να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους, η αύξηση του πληθυσμού θεωρείται πρόβλημα. Τέτοια δυσλειτουργικά συστήματα οξύνουν το

πρόβλημα, δεδομένου ότι στρεβλώνουν τα κίνητρα για τους φτωχούς να δημιουργήσουν μεγάλες οικογένειες: ως μια μορφή ασφάλειας γήρατος, για πρόσθετη εργατική δύναμη, για την ενίσχυση του περιθωριακού οικογενειακού εισοδήματος.

Η φτώχεια έχει σοβαρές πολιτικές προεκτάσεις. Αναγκάζει τους ανθρώπους σε άνισες σχέσεις, οι οποίες περιορίζουν σοβαρά την ελευθερία τους, και τους εκθέτει, σχεδόν ανυπεράσπιστους, στην επιθετική συμπεριφορά των άλλων. Ο καθημερινός αγώνας για την επιβίωση, συνήθως δεν αφήνει στους φτωχούς χρόνο ή χώρο, για να συμμετάσχουν ανεξάρτητα στην πολιτική ζωή της κοινότητας ή του έθνους τους. Τα συμφέροντά τους δεν εκπροσωπούνται, και συνεπώς παραμελούνται. Συνήθως αναγκάζονται να προσκολληθούν σε κάποιον προστάτη, είτε πρόκειται για τον «μεγάλο» στο χωριό, τον βαρόνο της παραγκούπολης, τον συνδικαλιστή: δεν έχουν άλλη επιλογή από το να «πωλούν» τα πολιτικά δικαιώματά τους σε έναν τέτοιο προστάτη, που τους παρέχει με τη σειρά του μια μικρή ποσότητα ασφάλειας. Αυτή είναι μια κατάσταση, που απειλεί σοβαρά τη δημοκρατία. Οι κοινωνίες κατόρθωσαν να μετατραπούν σε πραγματικές δημοκρατίες, μόνο όταν η φτώχεια μειώθηκε, και όταν αυτές οι σχέσεις προστάτη-πελάτη, έγιναν λιγότερο κυρίαρχες.

Η φτώχεια είναι επομένως μια τεράστια πρόκληση για τους Φιλελεύθερους, για το όραμά τους τόσο για την ανθρωπότητα, όσο και για μια δίκαιη φιλελεύθερη κοινωνία. Οι Φιλελεύθεροι πιστεύουν στην αρχή της ελευθερίας του ατόμου, και σε μια σειρά αναφαίρετων ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η ακραία φτώχεια, είναι μια καθημερινή επίθεση κατά του δικαιώματος στη ζωή ενός ατόμου, και συνεπώς δεν μπορεί να γίνεται ανεκτή από τους Φιλελεύθερους. Επιπλέον, ένα άτομο που αγωνίζεται για τη φυσική επιβίωσή του, έχει πολύ λίγες επιλογές στη ζωή του, όπου αυτός ή αυτή θα μπορούσε να έχει την εμπειρία της ατομικής ελευθερίας. Η υλοποίηση της ατομικής ελευθερίας στο σύνολο της κοινωνίας, προϋποθέτει την ανακούφιση από τη μαζική φτώχεια.

Οι Φιλελεύθεροι έχουν, δυστυχώς, αποτύχει να το καταφέρουν με σθένος. Επίσης, συχνά ξεχνούν τις ρίζες του φιλελεύθερου κινήματος, το οποίο ήταν εν πολλοίς, κίνημα κατά της φεουδαρχικής κυριαρχίας, η οποία δεν κατέπνιγε μόνο πολιτικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές ελευθερίες, αλλά και την οικονομική ελευθερία, που αναγνωρίστηκε τότε ως μια αιτία της μαζικής φτώχειας. Τέτοιες δομές οιονεί φεουδαρχικής κυριαρχίας, εξακολουθούν να υφίστανται σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, ακόμη και αν η ονοματολογία των φεουδαρχών έχει αλλάξει. Συχνά δεν είναι πλέον τα μέλη μιας αριστοκρατίας, αλλά της παρασιτικής τάξης σοσιαλιστών γραφειοκρατών και πολιτικών, που αποσπούν προσόδους μέσω του υπερ-ελέγχου και της διαφθοράς, ή μέσω της λειτουργίας τεράστιων αυτοκρατοριών εθνικοποιημένων βιομηχανιών και τραπεζών. Ο φιλελευθερισμός θα μπορούσε να γίνει μια πραγματικά επαναστατική κίνηση σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, και θα μπορούσε επίσης να αντιπροσωπεύσει τις ελπίδες και τις προσδοκίες των φτωχών, αν οι φιλελεύθεροι μάθαιναν να μιλούν την γλώσσα τους, και προσδιορίσουν εννοιολογικά τις μεταρρυθμίσεις, βάσει των αναγκών τους.

Η φιλελεύθερη αντιμετώπιση της φτώχειας εμποδίζεται επίσης, διότι είναι, σε κάποιο βαθμό, μη εύληπτη. Η βασική ανθρώπινη αντίδραση στη φτώχεια, είναι η άμεση βοήθεια προς τους φτωχούς. Οι φιλελεύθεροι, αντίθετα, θεωρούν την ελευθερία, εργαλείο αλλά ταυτόχρονα και στόχο, και αυτό σε πολλούς φαίνεται ότι είναι μια πολύ αφηρημένη προσέγγιση. Πίσω από αυτό κρύβεται ένα μεγάλο δίλημμα. Σε ένα πολύ βασικό επίπεδο, η βοήθεια είναι ασφαλώς απαραίτητη, για εκείνους που είναι σε πάρα πολύ αδύναμη θέση για να βοηθήσουν τους εαυτούς τους. Ωστόσο, υπάρχει κίνδυνος μια τέτοια βοήθεια να γίνει ένα μόνιμο χαρακτηριστικό, και να οδηγήσει τους ανθρώπους σε εξάρτηση.

Πολύ πιο σημαντικό είναι το γεγονός, ότι συνήθως ξεχνιέται το πώς οι άνθρωποι ιστορικά κατάφεραν να ξεφύγουν από την φτώχεια σε ολόκληρο τον κόσμο: μέσω των δικών τους προσπαθειών, της σκληρής δουλειά τους, της διαβίωσης με πνεύμα οικονομίας, της επένδυσής τους στην εκπαίδευση, της προθυμίας τους να μετακινούνται σε αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών και να δοκιμάσουν κάτι νέο, να αναλάβουν ρίσκο. Όπως περίφημα τόνισε ο Λόρδος Bauer, αν η βοήθεια από το εξωτερικό ήταν αναγκαία προϋπόθεση για την ανακούφιση της φτώχειας, όλοι θα συνεχίζαμε να ζούμε στη λίθινη εποχή. Αν και υπάρχουν σίγουρα κάποια άτομα, που είναι σε πάρα πολύ αδύναμη θέση για να βοηθήσουν τους εαυτούς τους, αυτό δεν συμβαίνει για το μεγαλύτερο μέρος των φτωχών. Δεν χρειάζονται βοήθεια. Χρειάζονται πρόσβαση σε ευκαιρίες, και χρειάζονται την προστασία του νόμου, για να ξεφύγουν από την κυριαρχία των ισχυρών ομάδων ή ατόμων, που έχουν την τάση να οικειοποιούνται τους καρπούς των κόπων τους.

Δεν είναι τυχαίο, ότι ο φιλελευθερισμός δίνει πάντα ιδιαίτερη έμφαση σε σταθερά δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας, δεδομένου ότι η ατομική ιδιοκτησία αποτελεί σημαντική διασφάλιση της ατομικής ελευθερίας. Συχνά έχει υποστηριχθεί ότι το φιλελεύθερο ενδιαφέρον για την ατομική ιδιοκτησία, αντανακλά τα συμφέροντα των τάξεων που κατέχουν ιδιοκτησία, αλλά αυτό είναι μόνο ένα μικρό μέρος της εικόνας. Οι φτωχοί το χρειάζονται ακόμη περισσότερο, διότι είναι το δικαίωμά τους επί τέτοιας ιδιοκτησίας, που συχνά δεν τους αναγνωρίζεται από το νόμο, ή δεν προστατεύεται από το νομικό σύστημα.

Το φιλελεύθερο ενδιαφέρον για την ατομική ιδιοκτησία, πρέπει επίσης να θεωρηθεί ως στόχος κρατικής πολιτικής: το κράτος πρέπει να καθιστά όλους τους πολίτες, ιδιαίτερα τους φτωχούς, ικανούς για απόκτηση ιδιωτικής περιουσίας. Αυτό είναι ουσιαστικά διαφορετικό από, ή ακόμα και αντίθετο, των σοσιαλιστικών πολιτικών που θέλουν το κράτος να περιορίζει ή ακόμα και να δημεύει την ιδιωτική περιουσία, προκειμένου να διοχετεύει ποσά προς χρηματοδότηση των πολιτών. Οι φιλελεύθεροι είναι σκεπτικοί σχετικά με την αξία τέτοιας διοχέτευσης χρημάτων, καθώς έτσι εισάγεται το στοιχείο της εξάρτησης, ενώ η απόκτηση ιδιοκτησίας αυξάνει την οικονομική αυτονομία και ενισχύει συνεπώς, την ατομική ελευθερία.

Υπάρχουν, βέβαια, περιπτώσεις κατά τις οποίες οι κάποιου είδους παροχές θα είναι αναγκαίες, για παράδειγμα μέσω της εργαλείων αυτο-στόχευσης, όπως τα προγράμματα τρόφιμα-για εργασία, που είναι αποτελεσματικά στην πρόληψη της λιμοκτονίας, ιδίως σε περίπτωση φυσικών καταστροφών. Οι παροχές αυτές, είναι σίγουρα καλύτερη πρακτική από τους ελέγχους των τιμών, π.χ. των τροφίμων, οι οποίοι συχνά επιβάλλονται στο όνομα των φτωχών, αλλά που έχουν σοβαρές οικονομικές συνέπειες, δεδομένου ότι στρεβλώνουν τα οικονομικά κίνητρα. Τεχνητά χαμηλές τιμές τροφίμων, μπορούν να κάνουν σοβαρή ζημιά στους αγρότες, να αδυνατίσουν την αγροτική οικονομία, με βαριές συνέπειες στην απασχόληση των φτωχών της υπαίθρου, οι οποίοι αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των φτωχών στον κόσμο.

Όποτε είναι δυνατόν όμως, η φιλελεύθερη κοινωνική πολιτική, θα διερευνήσει κατά πόσον υπάρχουν μέσα, που βοηθούν τους φτωχούς ανθρώπους να αποκτήσουν περισσότερη ιδιοκτησία, αντί να τους προσφέρουν μια νέα παροχή. Αν ο καταναγκασμός είναι αναπόφευκτος, οι φιλελεύθεροι προτιμούν να υποχρεώνουν τους ανθρώπους να εξοικονομούν χρήματα σε ατομικούς λογαριασμούς συνταξιοδότησης ή ασφάλισης, όπως υγείας ή ανεργίας, αντί απλώς να τους αναγκάζουν να πληρώνουν φόρους, και να διανέμουν αυτά τα χρήματα σε άτομα με τη μορφή της μιας ή της άλλης κεκτημένης παροχής. Η οδός της υποχρεωτικής αποταμίευσης/ασφάλισης, επιτρέπει τη λειτουργία

αποτελεσματικών ιδιωτικών φορέων, η οποία ελέγχεται από κυβερνητικές ρυθμίσεις, που μπορεί να περιλαμβάνουν και ανασταλτικές απαιτήσεις. Η προσέγγιση φορολογία/αναδιανομή, από την άλλη πλευρά, απαιτεί τη δημιουργία μιας τεράστιας γραφειοκρατίας πρόνοιας, που κατατρώγει ένα σημαντικό μέρος των πόρων. Σημειώστε ότι και στις δύο περιπτώσεις, το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη να προστατεύει τους ανθρώπους από οικονομικούς κινδύνους, αλλά τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι ριζικά διαφορετικά. Η οδός εξοικονόμησης/ασφάλισης, δεν ενδέχεται να είναι μόνο φθηνότερη και πιο αποτελεσματική, αλλά επίσης παράγει κεφάλαια που μπορούν να επενδυθούν, εφόσον υπάρχει μια λειτουργούσα αγορά κεφαλαίων. Η πρόσθετη αυτή επένδυση, θα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, ενώ μια αναδιανεμητική γραφειοκρατία πρόνοιας, αποτελεί απώλεια για την οικονομία, και οι φτωχοί πληρώνουν βαρύ τίμημα για αυτήν την σπατάλη.

Μια πιθανή αντίρρηση σε αυτό το πλαίσιο, είναι ότι τα συστήματα εξοικονόμησης / ασφάλισης, είναι άνευ σημασίας για την πλειοψηφία των φτωχών του Τρίτου Κόσμου. Τίποτα δεν θα μπορούσε να απέχει περισσότερο από την αλήθεια. Υπάρχει μια πληθώρα μελετών, που δείχνουν ότι οι φτωχοί έχουν πραγματικά εκπληκτικά ποσοστά αποταμίευσης. Αυτό που τους λείπει είναι η εύκολη πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικά μέσα. Σε πολλές χώρες, τα χρηματοπιστωτικά συστήματα έχουν κρατικοποιηθεί, και πρέπει να το δει κανείς για να το πιστέψει, τα εμπόδια που αντιμετωπίζει ένα φτωχό αναλφάβητο άτομο, που τολμά να δοκιμάσει το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού. Αλλά όταν επαγγελματικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν συσταθεί ειδικά για την φροντίδα των φτωχών, όπως είναι η Grameen Bank του Μπανγκλαντές, οι αποταμιεύσεις που κατατίθενται από τους φτωχούς, φτάνουν γρήγορα σε εκπληκτικές αναλογίες, και κάποια τέτοια ιδρύματα, έχουν επίσης αναπτύξει με επιτυχία, βασικά συστήματα ασφάλισης για τους φτωχούς. Αυτό δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη, αφού είναι γνωστός ο σπουδαίος ρόλος που έπαιξαν στη Δυτική οικονομική ιστορία, οι ιδιωτικές τοπικές συνεταιριστικές τράπεζες, ή οι ενώσεις αποταμιεύσεων και δανείων. Σήμερα ανακαλύπτουμε ξανά, αυτό που έχει δουλέψει στο παρελθόν, μετά από μια πραγματικά δαπανηρή παράκαμψη, σε πολλές, αν όχι στις περισσότερες, αναπτυσσόμενες χώρες, μέσω των κρατικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Αυτά έχουν αποκλείσει τους φτωχούς, και διοχετεύουν τις αγροτικές αποταμιεύσεις στις πόλεις, όπου «επενδύονται» σε ετοιμόρροπες πλέον κρατικές βιομηχανίες, ή ψεύτικες οικονομικές οντότητες, πολιτικά διαπλεκόμενων παραιο-καπιταλιστών. Δυστυχώς, σε πολλές χώρες, αυτή η φαύλη διαδικασία συνεχίζεται. Η ανάγκη σήμερα είναι, να απομακρυνθεί το κράτος από την λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, και αντί γι' αυτό, να επικεντρωθεί στη δημιουργία του κατάλληλου νομικού πλαισίου για τις ιδιωτικές τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες όλων των μεγεθών, ιδιαίτερα για απλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στις αγροτικές περιοχές. Φυσικά χρειάζονται επίσης, αποτελεσματικά θεσμικά όργανα για την εποπτεία των τραπεζών και των ασφαλιστικών ιδρυμάτων, που πρέπει να κρατιούνται σε απόσταση από πολιτικές παρεμβάσεις.

Δυστυχώς οι σοσιαλιστές, φαίνεται ότι με κάποιο τρόπο κατάφεραν να πείσουν τους περισσότερους ανθρώπους, ότι η δημιουργία μιας τεράστιας γραφειοκρατίας πρόνοιας, είναι η μόνη ηθικά υγιής απάντηση στην πρόκληση για περιορισμό της φτώχειας. Αυτή η προσφυγή στο συναίσθημα, χρησιμεύει για να καταστείλει την εύλογη συζήτηση, σχετικά με την αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών μέσων. Αυτό είναι ολέθριο για τους φτωχούς, όπως δείχνουν τα παραδείγματα της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περιθάλψης.

Εκπαίδευση και κοινωνική κινητικότητα

Δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία, ότι η εκπαίδευση είναι ένα κρίσιμο στοιχείο για την καταπολέμηση της φτώχειας. Μπορεί να εφοδιάσει τα άτομα με εμπορεύσιμες δεξιότητες, που θα τους επιτρέψουν να βρουν καλύτερες θέσεις εργασίας από τους γονείς τους, και συνεπώς, να ανέβουν στην κοινωνική κλίμακα. Η εκπαίδευση για όλους, βοηθά στο να μειωθούν οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες. Η εκπαίδευση των κοριτσιών, μειώνει αποδεδειγμένα τα ποσοστά γεννήσεων λόγω χρονικής μετάθεσης του γάμου, δίνοντάς τους πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με την αντισύλληψη, καθώς και για την καλύτερη υγειονομική περίθαλψη για την οικογένεια, ειδικά για βρέφη, μειώνοντας έτσι την παιδική θνησιμότητα. Περιττό να πούμε, ότι η εκπαίδευση επιτρέπει επίσης στους ανθρώπους να αποκτήσουν πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων που τονώνουν την πολιτική συζήτηση, και τελικά ενισχύουν την δημοκρατία και την ελευθερία.

Αν ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι να βελτιώσει την κοινωνική κινητικότητα, η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στους φτωχούς πρέπει να είναι αποφασιστικής σημασίας. Περιέργως, πολλοί εκπαιδευτικοί μεταρρυθμιστές οι οποίοι ισχυρίζονται ότι νοιάζονται για τα συμφέροντα των φτωχών, δείχνουν πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις ποσοτικές πτυχές, δηλαδή να δίνονται πιστοποιητικά εκπαίδευσης σε όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ποιότητα των εν λόγω πιστοποιητικών. Το αποτέλεσμα είναι μια παγίωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Περιέργως, αυτό μπορεί να παρατηρηθεί σε ανεπτυγμένες χώρες όπως η Γερμανία, καθώς και σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες.

Ένας λόγος γι' αυτό είναι, ότι η παροχή της εκπαίδευσης έχει ανατεθεί σε μια κρατική γραφειοκρατία, συχνά συγκεντρωτική, χωρίς να τίθεται το προφανές ερώτημα αν οι γραφειοκρατίες είναι τα κατάλληλα μέσα για την παροχή εκπαίδευσης. Αυτό πιθανώς συμβαίνει, επειδή οι περισσότεροι άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων των περισσότερων φιλελευθέρων, συμφωνούν ότι είναι καθήκον του κράτους να εξασφαλίζει την πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλους. Αλλά ακόμα κι αν εμείς συμφωνούμε ότι αυτό είναι πράγματι, το καθήκον του κράτους, λογικά δεν προκύπτει, ότι, ως εκ τούτου, αυτό πρέπει να υλοποιείται μέσω μιας κυβερνητικής γραφειοκρατίας. Εντούτοις, η έμφυτη τάση των γραφειοκρατιών να μεγαλώνουν και να πολλαπλασιάζονται, έχει διασφαλίσει ότι αυτό γίνεται σχεδόν παντού. Όποιος αμφισβητεί αυτόν τον γραφειοκρατικό ιμπεριαλισμό, κατηγορείται ότι προσπαθεί να καταστρέψει την καθολική πρόσβαση στην εκπαίδευση, μια θανάσιμη κατηγορία σε κάθε δημοκρατική κοινωνία.

Τα αποτελέσματα είναι συχνά ολέθρια. Στις περισσότερες χώρες της Νότιας Ασίας, π.χ., η ποιότητα της εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία είναι τόσο κακή, που οι άνθρωποι επωμίζονται μεγάλα οικονομικά βάρη, για να στείλουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία, τα οποία προσφέρουν σημαντικά καλύτερη εκπαίδευση, συχνά με τα αγγλικά ως γλώσσα διδασκαλίας. Ωστόσο, στις αγροτικές περιοχές, τέτοια ιδιωτικά σχολεία είναι σπάνια, έτσι οι φτωχοί των αστικών κέντρων και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της υπαίθρου, πρέπει να αρκестούν στα δημόσια σχολεία μάλλον χαμηλής ποιότητας, ή να μην πάρουν καθόλου καμία εκπαίδευση. Δεδομένου ότι τουλάχιστον το 40% του προϋπολογισμού για την εκπαίδευση στην Ινδία, το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν, δαπανάται για τα Πανεπιστήμια – με φοιτητές ως επί το πλείστον από οικογένειες της μεσαίας τάξης - δεν υπάρχουν αρκετά χρήματα για σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ώστε να δοθούν σε όλα τα παιδιά, τουλάχιστον οι στοιχειώδεις γνώσεις.

Το να δοθεί στους ανθρώπους μεγαλύτερος έλεγχος των τοπικών σχολείων τους, με την μετάθεση της ευθύνης για την εκπαίδευση, από ένα κεντρικό υπουργείο σε δήμους και χωριά, θα ήταν ένα σημαντικό βήμα. Η κεντρική κυβέρνηση θα μπορούσε έτσι να επικεντρωθεί στον καθορισμό και την εφαρμογή εκπαιδευτικών προτύπων. Αυτός ο διαχωρισμός καθηκόντων, θα ενίσχυε την διαφάνεια των δαπανών για την εκπαίδευση, καθώς θα είναι ευκολότερο ίσως για τους γονείς, να ελέγχουν τί συμβαίνει σε επίπεδο δήμου ή χωριού. Ο διαχωρισμός της οργάνωσης που θέτει τα σχετικά πρότυπα, από την οργάνωση που τα εφαρμόζει, θα μπορούσε επίσης να βελτιώσει πιθανότατα την ποιότητα της εκπαίδευσης. Ένα στοιχείο ανταγωνισμού θα μπορούσε να εγχυθεί, με τη δημοσίευση αποτελεσμάτων από διάφορα σχολεία, και με την επιβράβευση των καλών σχολείων, και την τιμωρία των κακών. Διάφορες τέτοιες μεταρρυθμίσεις έχουν δοκιμαστεί με κάποια επιτυχία.

Μία πιο ριζική προσέγγιση, θα ήταν η αποδοχή της πραγματικότητας. Η πραγματικότητα, τουλάχιστον στις αστικές περιοχές, είναι ότι υπάρχει μια ακμάζουσα αγορά για την εκπαίδευση, αλλά οι φτωχοί δεν μπορούν να συμμετέχουν σ' αυτήν. Η κυβέρνηση θα μπορούσε να δώσει στους φτωχούς πρόσβαση, καταβάλλοντας το κόστος αποστολής των παιδιών τους, σε σχολείο της δικής τους επιλογής, π.χ. μέσω ενός συστήματος κουπονιών. Η κυβέρνηση θα καθόριζε τα πρότυπα και τους εκπαιδευτικούς στόχους, και θα επικεντρωνόταν στην παρακολούθηση και την εφαρμογή τους. Τα δημόσια σχολεία δεν θα χρηματοδοτούνταν πια από τον κρατικό προϋπολογισμό, και θα έπρεπε να αυτοχρηματοδοτούνται με την προσέλκυση σπουδαστών, δηλαδή με την παροχή καλύτερης ποιότητας. Ένα τέτοιο σύστημα θα δημιουργούσε έναν πολύ υγιή ανταγωνισμό μεταξύ των σχολείων. Οι γονείς θα επέλεγαν σχολεία με βάση την προσφερόμενη ποιότητα της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι το σύστημα των κουπονιών εξασφαλίζει ότι δεν θα μπορούσαν να ξοδέψουν τα χρήματα για άλλους σκοπούς. Τα σχολεία θα ήταν αναγκασμένα να αναζητήσουν τον πιο οικονομικά αποδοτικό τρόπο για την παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης. Σχολεία που θα έριχναν την ποιότητα θα έχαναν μαθητές, σχολεία που δεν θα έλεγχαν το κόστος θα χρεοκοπούσαν. Η δημιουργία μιας ανταγωνιστικής αγοράς στον τομέα της εκπαίδευσης, θα έδινε επίσης στους γονείς, περισσότερες επιλογές για το είδος της εκπαίδευσης που λαμβάνουν τα παιδιά τους, ειδικά αν περιλαμβάνονται και σχολεία που διευθύνονται από θρησκευτικές οργανώσεις. Αυτό φυσικά, θα αύξανε τη δυναμική σύγκρουση μεταξύ των κρατικών προγραμμάτων σπουδών και θρησκευτικών αξιών που διαδίδονται στα σχολεία, αλλά ένας συμβιβασμός είναι σίγουρα δυνατός προς το συμφέρον των φτωχών. Όποιος έχει δει, για παράδειγμα, την ανώτερη απόδοση των ιδιωτικών, δηλ. συνήθως καθολικών, σχολείων στα αμερικανικά αστικά γκέτο, σε σύγκριση με τα δημόσια σχολεία, πιθανότατα θα αισθανθεί ότι αξίζει να βρεθεί ένας τέτοιος συμβιβασμός. Στις ΗΠΑ, κατά συνέπεια, έχουν αρχίσει ορισμένα ελπιδοφόρα πειράματα με τέτοια συστήματα. Δεν αποτελεί έκπληξη, ότι η κρατική γραφειοκρατία μισεί τέτοιες ιδέες, και αντιστέκεται με νύχια και με δόντια, καθώς αντιστέκεται στην αξιολόγηση της ποιότητας της εκπαίδευσης που παρέχει. Εφόσον όμως η ποιότητα δεν γίνεται ο αδιαμφισβήτητος στόχος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, οι φτωχοί θα εξακολουθούν να στερούνται του πιο ισχυρού μέσου κοινωνικής κινητικότητας που είναι διαθέσιμο, και η κοινωνία στο σύνολό της θα στερηθεί του δυναμικού των αδρανών φτωχών παιδιών. Το τίμημα που πληρώνουμε για την γραφειοκρατία της εκπαίδευσης, είναι επαίσχυντα μεγάλο.

Υγεία

Υπάρχει κι ένα παράλληλο επιχείρημα όσον αφορά την υγεία. Οι φτωχοί αντιμετωπίζουν πολύ υψηλότερους κινδύνους υγείας, και η έλλειψη ποιοτικών υπηρεσιών υγείας προκαλεί ανείπωτη δυστυχία, ταλαιπωρία, και πρόωρο θάνατο - και πάλι, με ένα επαίσχυντα υψηλό κόστος για τα άτομα αλλά και την κοινωνία στο σύνολό της. Είναι γενικά αποδεκτό, ότι το κράτος έχει καθήκον να εξασφαλίζει τις βασικές υπηρεσίες υγείας για όλους, αλλά και πάλι οι σοσιαλιστικόφρονες πολιτικοί και οι ιδιοτελείς γραφειοκράτες, το έχουν χρησιμοποιήσει ως πρόφαση, για να δημιουργήσουν μία τεράστια, συχνά συγκεντρωτική, γραφειοκρατία της υγείας. Ως εκ τούτου το κράτος, σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, έχει δεσμευτεί να παρέχει δωρεάν καθολική υγειονομική περίθαλψη, και η ιατρική περίθαλψη που παρέχεται σχεδόν σε όλους, είναι πράγματι πολύ χαμηλής ποιότητας. Όπως και στην περίπτωση της εκπαίδευσης, αυτή η σαρωτική (αν και προβλέψιμη) αποτυχία, έχει γεννήσει μια ακμάζουσα αγορά ιδιωτικής υγειονομικής περίθαλψης, που εξυπηρετεί όλους όσους μπορούν κάπως να το αντέξουν οικονομικά. Οι φτωχοί, επίσης, είναι αναγκασμένοι να ξοδεύουν πολλά στην ιδιωτική αγορά υγείας, επειδή οι δήθεν δωρεάν κρατικές υπηρεσίες είναι είτε ανύπαρκτες, άχρηστες, ή προσβάσιμες μόνο με την καταβολή βαριάς δωροδοκίας. Όπως και στην περίπτωση της εκπαίδευσης, υπάρχει ευρύ πεδίο για την εξερεύνηση διαφόρων εργαλείων, που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το κράτος, για να εξασφαλίσει την υγειονομική περίθαλψη των φτωχών: κουπόνια υγείας, επιδότηση για σχήματα ιδιωτικής βασικής ασφάλισης υγείας, ή, τουλάχιστον, αποκέντρωση της ευθύνης - και του προϋπολογισμού - στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Προκαλεί μεγάλη μελαγχολία, ότι οι φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις των συστημάτων εκπαίδευσης και υγείας, είναι λίγες έως ελάχιστες. Ο λόγος γι' αυτό δεν είναι, ότι δεν είναι ρεαλιστικές. Ο λόγος είναι, ότι υπάρχουν μικρά, αλλά ισχυρά συμφέροντα, που συντάσσονται εναντίον αυτών των μεταρρυθμίσεων: η κεντρική γραφειοκρατία που θα πρέπει να συρρικνωθεί ή να εξαφανισθεί, αλλά επίσης και οι πολιτικοί που χρησιμοποιούν το σύστημα για να ασκούν κηδεμονία. Επιτίθενται κατά όλων των μεταρρυθμιστικών προτάσεων, δημιουργώντας φόβο ότι η αλλαγή θα σημάνει υψηλότερες δαπάνες για τους φτωχούς, και μέχρι στιγμής το συναισθηματικό τους προπέτασμα καπνού, δεν έχει αποτελεσματικά διαπεραστεί από τον φιλελεύθερο φάρο του ορθολογισμού.

Χρειάζεται και κάποια οικονομική ανάπτυξη, επίσης ...

Το ζήτημα του πώς να δώσουμε στους φτωχούς καλύτερη πρόσβαση στις οικονομικές ευκαιρίες, είναι ένα άλλο κεντρικό ζήτημα. Πρώτα απ' όλα, κάτι τέτοιο απαιτεί μια δυναμικά αναπτυσσόμενη οικονομία. Είναι μια ακόμη σοσιαλιστική αφροσύνη να αγνοεί, ή τουλάχιστον να υποβαθμίζει κανείς, το θέμα της οικονομικής ανάπτυξης, κατά τον χειρισμό της ανακούφισης της φτώχειας. Αυτό και πάλι εξηγείται μόνο, από το μέλημα της αριστεράς, για παροχές και παρεμβατικές γραφειοκρατίες - και με τη δυσάρεστη πραγματικότητα (από την αριστερή οπτική), ότι οι φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές, κυρίως το ελεύθερο εμπόριο, είναι πολύ πιο επιτυχείς για την παραγωγή βιώσιμης ανάπτυξης, σε σχέση με τις κρατικές παρεμβατικές πολιτικές - τόσο που οι περιβαλλοντολόγοι επιτίθενται κατά του φιλελευθερισμού, και ιδιαίτερα κατά του εμπορίου, επειδή παράγει υπερβολική οικονομική ανάπτυξη! Η καθαρή αλήθεια είναι, ότι ο κλασικός φιλελευθερισμός, κατά τον οποίο άνθισε το ελεύθερο εμπόριο, υπήρξε η πιο επιτυχημένη οικονομική στρατηγική στην ιστορία του κόσμου. Κατά τον 19ο αιώνα έβαλε τέλος στην πείνα στην Ευρώπη, η οποία μέχρι τότε θεωρείτο ως αναπόφευκτο πεπρωμένο της ανθρωπότητας. Έχουμε την τάση να ξεχνάμε, ότι για παράδειγμα, στον 18^ο αιώνα στη Γαλλία υπήρξαν εννέα λιμοί που σκότωσαν περισσότερο από το 5% του πληθυσμού. Όταν βλέπουμε λιμούς σήμερα, τους εντοπίζουμε μόνο σε μη-καπιταλιστικές, μη φιλελεύθερες, και μη έχουσες ελεύθερη αγορά, δικτατορίες όπως η Βόρεια Κορέα. Η εποχή του ελεύθερου εμπορίου τον 19^ο αιώνα, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, έκανε την ευημερία δυνατή για όλους. Ότι η ελεύθερη αγορά είναι μια πηγή πλούτου, σήμερα είναι μια αναμφισβήτητη αλήθεια. Κι αυτό το επιβεβαιώνουν τα εμπειρικά στοιχεία.

Το Ίδρυμα Friedrich Naumann, είναι ένας από τους περίπου 52 συν-εκδότες μιας ετήσιας μελέτης με τίτλο «Οικονομική Ελευθερία στον Κόσμο», η οποία αρχικά ήταν έργο που είχε αναλάβει ο νομπελίστας Milton Friedman. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η μέτρηση και η σύγκριση της οικονομικής ελευθερίας σε 123 χώρες. Για την συγκριτική κατάταξη κάθε χώρας χρησιμοποιούνται μετρήσιμοι δείκτες, όπως ο φορολογικός συντελεστής, το μερίδιο των κυβερνήσεων στο ΑΕΠ, ή το μέγεθος των εμπορικών περιορισμών. Αυτό δεν γίνεται από απλό ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Η μελέτη έδειξε σαφώς, ότι υπάρχει μια αξιοσημείωτη συσχέτιση μεταξύ οικονομικής ελευθερίας και οικονομικής ανάπτυξης. Αντιστρόφως έδειξε, ότι όσο μεγαλύτερο είναι το βάρος της κυβέρνησης πάνω στο άτομο, τόσο πιο στάσιμη είναι η οικονομία. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη για τους φιλελεύθερους οικονομολόγους, ο οποίοι πάντα πίστευαν, ότι ο οικονομικός δυναμισμός εξαρτάται από την ατομική πρωτοβουλία, την δημιουργικότητα, και την ανάληψη ρίσκων, και ότι αυτά τα χαρακτηριστικά απαιτούν ελευθερία για να ανθίσουν. Αλλά η κοινή λογική, δυστυχώς, δεν κατευθύνει πάντα την διαμόρφωση των οικονομικών πολιτικών.

Επίσης, συσχετίζοντας τα αποτελέσματα της «Οικονομικής Ελευθερίας στον Κόσμο», με άλλα κριτήρια του «βιοτικού επιπέδου» και όχι μόνο των ρυθμών ανάπτυξης, αποδείχθηκε ότι οι ελεύθερες χώρες του κόσμου έχουν χαμηλότερη αναλογία φτώχειας, λιγότερο αναλφαβητισμό, λιγότερη διαφθορά και μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, από τις ανελεύθερες. Και πάλι, η κοινή λογική αυτό θα προέβλεπε, διότι η οικονομική ανάπτυξη δημιουργεί τους πόρους που απαιτούνται, για την επίλυση των πιο πιεστικών προβλημάτων της ανθρωπότητας. Αλλά ο μύθος ότι τα οφέλη της ανάπτυξης δεν φθάνουν στους φτωχούς, είναι πολύ ισχυρός - το παλιό γνωμικό που λέει ότι οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Αυτή η πεποίθηση είναι αποδεδειγμένα λάθος, όπως δείχνουν η ιστορική εμπειρία και τα εμπειρικά στοιχεία του «Παγκόσμιου Δείκτη Οικονομικής

Ελευθερίας», αλλά η πίστη φαίνεται να είναι αδιαπέραστη από τα γεγονότα. Είναι ίσως λόγω της αδυναμίας να συλλάβει κάποιος, την εικόνα της οικονομίας επειδή είναι κάπως μη εύληπτη: δηλαδή, ότι μια οικονομία δεν είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, όπου το οικονομικό όφελός μου δεν στηρίζεται στην δική σου απώλεια, και ότι και τα δύο μέρη κερδίζουν σε μια ελεύθερη και εθελοντική οικονομική συναλλαγή. Με άλλα λόγια, μπορούμε όλοι να αυξήσουμε τον πλούτο μας από κοινού, αν και ίσως με διαφορετικές ταχύτητες.

Αλλά τι λέει αυτή η μελέτη για όσους «μένουν πίσω»; Όλοι ακούμε ότι το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών διευρύνεται. Αυτό είναι στην πραγματικότητα αλήθεια. Στον τρίτο κόσμο υπάρχουν φτωχές χώρες με μηδενικούς, ή ακόμη και αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, ενώ οι περισσότερες οικονομίες στον πρώτο κόσμο - έστω και μετρίως - αναπτύσσονται. Αλλά κι αυτό γίνεται πλήρως κατανοητό, αν συσχετισθεί με τον βαθμό οικονομικής ελευθερίας, όπου φαίνεται ξεκάθαρα, ότι η ομάδα των φτωχότερων και λιγότερο αναπτυσσόμενων χωρών, αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από εκείνες που δεν έχουν ανοίξει τις οικονομίες τους, και συνεχώς παρεμβαίνουν στην ελευθερία των λαών τους. Ναι, υπάρχουν άνθρωποι που «μένουν πίσω», αλλά δεν είναι τα θύματα του ελεύθερου εμπορίου ή της παγκοσμιοποίησης. Είναι θύματα των κυβερνήσεών τους!

Ο ρυθμός ανάπτυξης λαμβανόμενος εν συνόλω, θα υποστήριζε κανείς, δεν λέει πολλά σχετικά με την εσωτερική κατανομή του πλούτου. Στις βιομηχανοποιημένες χώρες, έτσι λένε τα ΜΜΕ, η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας ενδέχεται να έχει δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, αλλά αυτές είναι μόνο ανειδίκευτες θέσεις εργασίας του πιο χαμηλού επιπέδου ή «McJobs», όπως λένε οι αυθεντίες, για να προσθέσουν τον συνήθη αντιαμερικανικό τόνο στο επιχείρημα. Οι «εργαζόμενοι φτωχοί» είναι το νέο στερεότυπο, που υποτίθεται ότι δίνει κάποια ρητορικά όπλα στους σταυροφόρους κατά της παγκοσμιοποίησης και του ελεύθερου εμπορίου, τόσο της δεξιάς όσο και της αριστεράς. Ακόμη και αν αυτό ήταν αλήθεια, θα ήταν καλύτερο απ' ό,τι ο αποκλεισμός των λιγότερο ειδικευμένων από την αγορά εργασίας, πράγμα που συμβαίνει στα υπερ-φουσκωμένα κράτη πρόνοιας στην Ευρώπη. Αλλά κάτι τέτοιο - τουλάχιστον με τον τρόπο που παρουσιάζεται σε γενικές γραμμές - δεν είναι καθόλου αλήθεια. Όχι μόνο οι νέες τεχνολογίες δεν κατέργησαν θέσεις εργασίας, αλλά δημιούργησαν νέες και καλύτερες.

Οι χώρες εκείνες που κράτησαν αρκετά ανοιχτές τις αγορές τους, είδαν αύξηση της ζήτησης για υψηλά ειδικευμένους εργαζόμενους και όχι για τους χαμηλά ειδικευμένους εργαζόμενους. Στις ΗΠΑ το 55% των θέσεων εργασίας, που δημιουργήθηκαν μεταξύ 1983 και 1996, ήταν υψηλών προσόντων, περίπου το 32% απαιτούσαν μεσαία προσόντα, και μόνο το 18% ήταν εργασίες χαμηλής ποιότητας. Αν κοιτάξει κανείς την κατανομή του εισοδήματος στο εσωτερικό των χωρών, οι φτωχότερες και οικονομικά πιο ανελεύθερες χώρες, έχουν επίσης μεγαλύτερες εισοδηματικές ανισότητες από τις οικονομικά ελεύθερες χώρες. Μερικές φορές, μόνο μια ματιά στα στοιχεία αρκεί, για να διαπιστώσει κανείς τί κρύβεται πίσω από τα κοινά στερεότυπα σχετικά με την οικονομική ελευθερία και την παγκόσμια αγορά. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ως εκ τούτου, το συμπέρασμα θα πρέπει να είναι, η δυναμική συνέχιση της πολυμερούς φιλελευθεροποίησης του εμπορίου υπό την αιγίδα του ΠΟΕ, υποστηρίζει ο καθηγητής Jagdish Bhagwati, μια κορυφαία αυθεντία σε εμπορικά θέματα, σε πρόσφατο άρθρο του με τίτλο «Η καλύτερη ελπίδα των φτωχών» (The Economist, 22 Ιούνη 2002). Σ' αυτό κατακρίνει κυβερνήσεις αναπτυσσόμενων χωρών, για την αποτυχία τους να δουν το κακό που έχει κάνει για τις οικονομίες τους ο εναγκαλισμός τους με τον προστατευτισμό, καθώς και για την εσφαλμένη πεποίθηση που διακατέχει

πολλές από αυτές, ότι υπεύθυνος την συνέχιση του δικού τους προστατευτισμού, είναι ο προστατευτισμός των πλούσιων χωρών. Αυτό σημαίνει ότι βλάπτουν τον εαυτό τους δύο φορές.

Επομένως, ο σκοπός της οικονομικής πολιτικής λήψης αποφάσεων, είναι η δημιουργία πολιτικών και οικονομικών θεσμών, που επιτρέπουν την εμφάνιση αποτελεσματικών αγορών προϊόντων. Κεφαλαιώδους σημασίας, στο πλαίσιο αυτό, είναι τα δικαστήρια, το νομικό σύστημα, ο αμερόληπτος δικαστικός μηχανισμός επιβολής, και ένα αποτελεσματικό σύστημα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Η άμεση σχέση όλων αυτών με τους φτωχούς, θα συζητηθεί αργότερα. Αλλά ένας σημαντικός παράγοντας για την εμφάνιση τέτοιων αγορών, πρέπει να αναφερθεί εδώ: η παροχή και συντήρηση των υποδομών. Μελέτες για την φτώχεια έχουν δείξει, ότι σε όλο τον κόσμο, η πρόσβαση σε υποδομές, όπως δρόμοι και ηλεκτρική ενέργεια, μειώνει την φτώχεια στις περιοχές υπό μελέτη. Οι υποδομές μεταφορών, συνδέουν τις αγορές, και παρέχουν πρόσβαση στους ανθρώπους των αγροτικών περιοχών, σε νέα προϊόντα και σε νέες οικονομικές ευκαιρίες, όπως η παραγωγή πιο προσοδοφόρων προϊόντων, όπως λαχανικά για τις αστικές αγορές. Η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, επιτρέπει το στήσιμο μικρών εργαστηρίων επισκευών και κατασκευής. Χωρίς τέτοιου είδους υποδομές, η ανάπτυξη επικεντρώνεται μόνο στις περιοχές που συνδέονται με το διεθνές εμπόριο, όπως οι παράκτιες περιοχές, ενώ η ενδοχώρα παρουσιάζει στασιμότητα. Μια πολύ γρήγορη ματιά στην Ινδία και την Κίνα, το κάνει φανερό.

Οι φτωχοί χρειάζονται μια νομική επανάσταση

Η θετική σχέση μεταξύ φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, οικονομικής ανάπτυξης, και ανακούφισης της φτώχειας, είναι εμπειρικά τεκμηριωμένη. Αλλά όταν βρεθούν αντιμέτωποι με την πραγματικότητα του πόνου των φτωχών, οι περισσότεροι άνθρωποι αισθάνονται ότι η απάντηση που επικεντρώνεται στην μεταρρύθμιση της οικονομικής πολιτικής σε μακροοικονομικό επίπεδο, είναι πολύ αφηρημένη και πολύ μακριά από την πραγματικότητα της ζωής των φτωχών. Αυτό είναι επίσης κι ένα πολιτικό εμπόδιο, διότι αυτή η συλλογιστική, δεν δελεάζει τους φτωχούς να ψηφίσουν ένα φιλελεύθερο πολιτικό κίνημα.

Υπάρχει μια κατανοητή και ηθικά αξιόπαινη ανάγκη να κάνουμε κάτι, οτιδήποτε, για να βοηθηθούν οι φτωχοί άμεσα - μέσω της φιλανθρωπίας, ή μέσω των οργάνων του κράτους πρόνοιας. Κι αυτό είναι επίσης που ζητούν πολλοί φτωχοί, καθώς είναι συνηθισμένοι σε πατερναλιστικά συστήματα πελατειακών σχέσεων. Αλλά αυτή η ηθική πίεση, συχνά υποβαθμίζει το ερώτημα, κατά πόσον αυτές οι αντιδράσεις πραγματικά αντιμετωπίζουν τα βαθύτερα αίτια της φτώχειας, ή αν απλά την ανακουφίζουν από τα συμπτώματα, ενώ δημιουργούν εξάρτηση, και καταπνίγουν την πρωτοβουλία των ίδιων των φτωχών. Συνειδητοποιώντας το, ο προτιμώμενος στόχος των οργανώσεων διανομής βοήθειας για πολλά χρόνια, είναι η προώθηση πρωτοβουλιών αυτοβοήθειας. Έτσι αναγνωρίστηκε τουλάχιστον, ότι οι φτωχοί δεν είναι ανήμπορα πλάσματα, αλλά άτομα με πολλές έμφυτες δυνατότητες. Ωστόσο, αυτό θέτει ένα απλό ερώτημα: Γιατί οι φτωχοί χρειάζονται την ενθάρρυνση από εξωτερικούς φορείς, συχνά ξένους, για να κάνουν το αυτονόητο, δηλ. να βοηθήσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους; Δεν υπήρχαν ξένες ΜΚΟ, όταν οι άνθρωποι του λεγόμενου Δυτικού κόσμου, ξεκίνησαν τον μακρύ δρόμο τους, για να ξεφύγουν από τη φτώχεια.

Πολλές από τις απαντήσεις μπορούν να δοθούν σε δύο λαμπρά βιβλία του Περουβιανού οικονομολόγου, Hernando de Soto. Αφετηρία του είναι το οικονομικό σύστημα που βρίσκονται οι φτωχοί αυτού του κόσμου, και επισημαίνει ότι οι φτωχοί δεν έχουν πρόσβαση στα νομικά όργανα και θεσμούς, που κάνουν μια σύγχρονη οικονομία της αγοράς αποτελεσματική: κράτος δικαίου, ιδίως προστασία και εκτέλεση των συμβάσεων, σταθερά και ασφαλή δικαιώματα ιδιοκτησίας, απλή αλλά αποτελεσματική ρύθμιση των αγορών. Αντ' αυτού, είναι αντιμέτωποι με ένα νομικό σύστημα που είναι υπερβολικά περίπλοκο και αναποτελεσματικό. Ακόμη και όταν τα δικαστήρια είναι ανεξάρτητα και επιδεικνύουν επαγγελματισμό, οι υποθέσεις σέρνονται για χρόνια. Οι κυβερνητικοί κανονισμοί είναι φριχτά περίπλοκοι και παρεμβατικοί, καθιστώντας τις οικονομικές δραστηριότητες εξαρτώμενες από πολλές εγκρίσεις και σφραγίδες. Οι φτωχοί μπορεί να έχουν κάποια περιουσιακά στοιχεία, όπως ένα κομμάτι γης σε μια παραγκούπολη, αλλά αυτά τα περιουσιακά στοιχεία δεν είναι νομικώς καταχωρημένα στο όνομά τους.

Ο De Soto και η ομάδα του έκαναν ένα πρακτικό πείραμα: προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα απλό εργαστήριο κλωστοϋφαντουργίας με έναν εργαζόμενο, ακολουθώντας όλους τους προβλεπόμενους κανόνες και κανονισμούς, χωρίς την καταβολή δωροδοκιών. Τους πήρε σχεδόν ένα έτος, και το καθαρό συμπέρασμα ήταν: η επίτευξη της νομιμότητας είναι προφανώς αδύνατη για κάθε μικροεπιχειρηματία. Εδώ βρίσκεται ένας από τους μεγαλύτερους λόγους για το μέγεθος της παραοικονομίας.

Αυτοί οι ανασταλτικοί κανονισμοί, επηρεάζουν επίσης τις οικονομικές πρωτοβουλίες αυτοβοήθειας των φτωχών: σε πολλές χώρες είναι τεχνικά παράνομες, ειδικά εκείνες που αφορούν μικροπιστώσεις. Οι κανονισμοί αυτοί, στη θεωρία, συχνά έχουν ως στόχο την

προστασία των φτωχών από την εκμετάλλευση. Στην πραγματικότητα όμως, τους εκθέτουν σε εκμετάλλευση στα χέρια της αστυνομίας και της γραφειοκρατίας, τους οποίους πρέπει να δωροδοκήσουν, προκειμένου να πραγματοποιήσουν ακόμη και την πιο απλή οικονομική δραστηριότητα. Είτε εργάζονται ως πωλητές, κούληδες, ή οδηγοί μινιμπάς, οι φτωχοί πρέπει να δωροδοκούν τις εξουσίες, που είναι η αστυνομία και η γραφειοκρατία.

Αυτό εξηγεί επίσης γιατί η εξωτερική εμπλοκή ήταν απαραίτητη: για να πεισθούν ή να πεισθούν οι κυβερνήσεις και οι γραφειοκρατίες τους, ώστε να επιτρέψουν – συνήθως απρόθυμα - τις δραστηριότητες αυτές να λαμβάνουν χώρα, τουλάχιστον σε περιορισμένη κλίμακα. Είναι ένα από τα λιγότερο αναγνωρισμένα επιτεύγματα της ξένης βοήθειας, που έχει βοηθήσει στην προστασία της ανάπτυξης του κινήματος αυτοβοήθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες, ενάντια στις προσπάθειες του κρατικού μηχανισμού να το πνίξει εν τη γενέσει του.

Το πιο σοβαρό πρόβλημα, όμως, είναι το θέμα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Στις περισσότερες χώρες του Νότου, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας είναι είτε ασαφή, ή κακώς προστατευόμενα, ή δύσκολο να μεταβιβασθούν. Οι χώρες αυτές διαθέτουν συστήματα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, συχνά πολύ περίπλοκα, αλλά δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα στην οποία ζουν οι φτωχοί, και δεν έχουν καθόλου αποτελεσματική διαχείριση. Πολλοί από τους φτωχούς ζουν σε κατοικίες, όπως σε φτωχογειτονιές, των οποίων οι τίτλοι αμφισβητούνται. Η αναποτελεσματικότητα της αγοράς ακινήτων, σημαίνει ότι δεν υπάρχει αρκετή διαθέσιμη γη και στέγαση, για τον αυξανόμενο αριθμό των ανθρώπων που μεταναστεύουν στις πόλεις. Συνεπώς, πρέπει να καταπατήσουν γη, συνήθως δημόσια, καθώς το κράτος είναι αναποφάσιστο για την χρήση της, και ανίκανο να την προστατεύσει. Αυτές οι καταπατήσεις γης, οργανώνονται από «άτυπους επιχειρηματίες», που είναι γνωστοί και ως βαρόνοι των παραγκουπόλεων, που οργανώνουν την άμυνα των παράνομων οικισμών, και την πολιτική προστασία τους. Οι φτωχοί που ζουν σε αυτές τις νέες παραγκουπόλεις, πληρώνουν ενοίκιο σε αυτούς, ψηφίζουν όπως τους λένε, και συμμετέχουν στο στήσιμο των πολυπληθών πολιτικών συγκεντρώσεών τους. Είναι προφανές ότι αυτό βλάπτει και την δημοκρατία και την οικονομική ανάπτυξη, αλλά οι φτωχοί δεν έχουν άλλη επιλογή.

Οι οικονομικές επιπτώσεις αυτής της κατάστασης είναι βαρυσήμαντες: Ακίνητη περιουσία, όπως καλύβες, σπίτια, ή γη, της οποίας η κυριότητα είναι ασαφής ή αμφισβητήσιμη, δεν μπορεί να μετατραπεί σε κεφάλαιο. Από την στιγμή που η κυριότητα ενός περιουσιακού στοιχείου, είναι σαφώς καθορισμένη και προστατευόμενη από τη νομοθεσία, και η μεταβίβασή της μπορεί να γίνει με ασφάλεια και αποτελεσματικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ενέχυρο για να αντληθούν κεφάλαια. Η ακίνητη περιουσία αποκτά έτσι μια δεύτερη, εικονική ζωή ως κεφάλαιο. Οι φτωχοί σε αυτόν τον πλανήτη συνήθως αποκλείονται από αυτό: έχουν τον έλεγχο περιουσιακών στοιχείων, αλλά δεν έχουν πρόσβαση στις νομικές πράξεις, που μετατρέπουν τα περιουσιακά στοιχεία τους σε ακίνητα και έτσι σε κεφάλαιο. Ο De Soto εκτιμά, ότι το ποσό του αχρησιμοποίητου ή «νεκρού» κεφαλαίου, που προκαλείται από την έλλειψη δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στις χώρες του Νότου, πρέπει να είναι μεγαλύτερο από 9 τρισεκατομμύρια δολάρια, και ένα μεγάλο μέρος του ελέγχεται από τους φτωχούς. Κανένα ποσό ξένης βοήθειας δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτό το δυναμικό, για σχηματισμό κεφαλαίου. Επιπλέον, θα έδινε στους φτωχούς ένα πολύ μεγαλύτερο μερίδιο του καταγεγραμμένου πλούτου.

Αυτό που προκύπτει, είναι η αρχική θέση της εισήγησής μου: ο καλύτερος τρόπος για να ξεπεραστεί η φτώχεια, είναι η βοήθεια προς τους φτωχούς ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση σε ιδιοκτησία. Αποδεικνύεται ότι σε πολλές περιπτώσεις, αυτό μπορεί να γίνει σχεδόν χωρίς κόστος: αυτό σημαίνει απλώς την νομική αναγνώριση αυτού που είναι ήδη πραγματικότητα, δηλαδή να αποκτήσουν τον έλεγχο της ακίνητης περιουσίας. Οι φτωχοί σε μια παραγκούπολη, ήδη γνωρίζουν ποιός είναι «κύριος», ποιός καλύβας. Το μόνο που χρειάζεται να κάνει το κράτος, είναι να καταγράψει την κατάσταση και να του παράσχει την

αποτελεσματική προστασία του νόμου. Η διατύπωση του νόμου θα πρέπει να εξεταστεί, στη γλώσσα του De Soto, ως μια διαδικασία ανακάλυψης της πραγματικότητας, και σε αυτή την διαδικασία, μπορεί να καταστεί εμφανής η ανάγκη για μια ποικιλία νομικών πράξεων. Για να δοθεί ένα παράδειγμα, γη που κατέχεται για αιώνες συλλογικά από φυλές, μπορεί να ενσωματωθεί σε ένα επίσημο σύστημα ατομικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, με τη χρήση όχι μόνο φυσικών, αλλά και νομικών προσώπων, π.χ. συνεταιρισμών ή μετοχικών εταιρειών. Έχουμε ήδη παραδείγματα στην Ευρώπη, όπως μοναστήρια, όπου οι μοναχοί και μοναχές κατέχουν γη συλλογικά, και το μοναστήρι γίνεται ο φορέας της στην αγορά. Σε περίπτωση που μια φυλή θέλει να συνεχίσει τη μακράιωνη πρακτική της συλλογικής χρήσης της γης, αυτό θα ήταν ένα μέσο για να το πράξουν εντός του οικονομικού συστήματος της αγοράς.

Η αναγνώριση και η υπεράσπιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας των φτωχών, δεν είναι ένας τεχνικός αλλά ένας πολιτικός στόχος. Για πάρα πολύ καιρό, οι πρωταθλητές στην υπεράσπιση των φτωχών, έχουν αγνοήσει το θέμα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, θεωρώντας ότι αυτό αφορά μόνο τους πλούσιους. Στον Νότο, αυτή είναι μια μοιραία πλάνη. Οι πλούσιοι δεν έχουν ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας τους, στο βαθμό που την έχουν οι φτωχοί, και στην πραγματικότητα είναι τα ασαφώς καθορισμένα και συχνά ανυπεράσπιστα δικαιώματα ιδιοκτησίας των φτωχών, που δέχονται επίθεση ή καταστρέφονται από τους πλούσιους. Ένα παράδειγμα από το Μπαγκλαντές ίσως απεικονίζει την διαδικασία: Μια γυναίκα, μέλος της Grameen Bank, είχε ξεφύγει από την φτώχεια, με τη λήψη δανείων από την Grameen Bank, που επένδυσε έξυπνα, και σε συνδυασμό με σκληρή δουλειά, κατάφερε να δημιουργήσει μια μικρή κεφαλαιακή βάση. Στη συνέχεια θέλησε να στήσει ένα μικρό προιονιστήριο. Όταν το έμαθε ο τοπικός ανταγωνιστής, ένας πολιτικά διαπλεκόμενος ντόπιος επιχειρηματίας, έστειλε τους μπράβους του και την απείλησε με επίθεση και βιασμό, αν δεν εγκατέλειπε το σχέδιό της. Γνωρίζοντας ότι η αστυνομία θα έπαιρνε το μέρος του μέλους της τοπικής ελίτ, και ότι μια δικαστική υπόθεση θα έπαιρνε χρόνια, η γυναίκα παραιτήθηκε από την προσπάθειά της. Τέτοιες ιστορίες σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαιρέσεις στο Νότο. Μιλήστε με τους επιχειρηματίες στις χώρες του Νότου, για την μετεγκατάσταση ενός εργοστασίου ή την δημιουργία ενός νέου, και θα διαπιστώσετε ότι κανείς δεν τολμά να πάει σε άγνωστο έδαφος, διότι το κράτος αδυνατεί να εφαρμόσει τον κανόνα δικαίου, καθώς τη θέση του παίρνει το καθεστώς της τοπικής εξουσίας, που λυμαίνεται τους ξένους, τους φτωχούς, τις εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες. Αυτό είναι ένα σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη, και δημιουργεί ένα εύθραυστο περιβάλλον για τις οικονομικές δραστηριότητες των φτωχών. Αρκετά στελέχη της προαναφερθείσας Grameen Bank, αναρωτιούνται γιατί οι δανειζόμενοι πελάτες τους δεν φαίνεται να εξελίσσονται εύκολα πέρα από μια κάπως σταθερή, αλλά απλή οικονομία επιβίωσης. Η απάντηση είναι η έλλειψη σταθερών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, και γενικότερα του κράτους δικαίου, και ιδίως του οικονομικού δικαίου, που να διευκολύνει τη μετάβασή τους σε μια επίσημη οικονομία.

Η απουσία σαφώς καθορισμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, είναι επίσης η αιτία για την διαδεδομένη δυστυχία των φτωχών ανθρώπων, συχνά ομάδων ιθαγενών, που έχουν εκτοπιστεί από τις λέξεις «σχέδια ανάπτυξης», όπως είναι τα μεγάλα φράγματα. Στην Ινδία, στην πραγματικότητα έχει καταργηθεί το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας, που θα υποδήλωνε πλήρη αποζημίωση σε περίπτωση απαλλοτρίωσης από την πολιτεία, ακριβώς για να κάνει τέτοια έργα φθηνότερα. Η κυβερνητική ρητορική είναι κατά των μεγάλων ιδιοκτητών, αλλά στην πραγματικότητα έχει ως αποτέλεσμα, δεκάδες χιλιάδες φτωχοί άνθρωποι να εκτοπίζονται χωρίς επαρκή αποζημίωση, καθώς η έλλειψη σαφών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας σημαίνει, ότι τα δικαστήρια δεν θα μπορούσαν να τους προσφέρουν προστασία. Το τραγικό είναι, ότι οι περισσότεροι από αυτούς που κάνουν την εκστρατεία κατά των φραγμάτων, δεν έχουν καν αρχίσει να καταλαβαίνουν το πρόβλημα, όσον αφορά το ζήτημα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Το να αλλάξει όλο αυτό, είναι μια πολιτική διαδικασία, και πρέπει να διασφαλισθεί, ότι κατά τη μετάβαση σε ένα σταθερό και αποτελεσματικό σύστημα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, οι φτωχοί δεν θα περιθωριοποιούνται από ισχυρές ομάδες, όπως οι βαρόνοι των

παραγκουπόλεων. Αυτό θα συμβεί ασφαλώς, αν η διαδικασία αυτή γίνει μόνο από γραφειοκράτες και τεχνοκράτες, που υπηρετούν τις δυνάμεις του status quo. Χρειάζεται μια φιλελεύθερη επανάσταση, και είναι ενδιαφέρον να υπενθυμίσουμε στο σημείο αυτό, ότι στην πραγματικότητα είναι αυτό που ακριβώς συνέβη στην ιστορία της Δύσης.

Το έργο που έχουμε μπροστά μας ως εκ τούτου, δεν είναι να επινοήσουμε νέα και καλύτερα μέσα για να διοχετεύουμε χρήματα στους φτωχούς. Είναι να αναγνωρίσουμε τα δικαιώματά τους στην οικονομική συμμετοχή, και να σχεδιασθούν τα κατάλληλα νομικά μέσα και οι θεσμοί, που θα τους επιτρέψουν να εγκαταλείψουν την παραοικονομία, και να προχωρήσουν στην επίσημη οικονομία, ένα πατρογονικό δικαίωμα, από το οποίο έχουν αποκλειστεί για πάρα πολύ καιρό.

Για τον συγγραφέα

Ο Δρ Otto Graf Lambsdorff, είναι Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Friedrich Naumann, και έχει διατελέσει υπουργός Οικονομίας της Γερμανίας.